

Rovers, B. 2005. "Theoretische integratie van Hirschi en Merton (herpublicatie)". Pp. 356-366 in Basisteksten in de criminologie deel I: Aard, omvang en verklaringen, edited by Bruinsma, G.J.N. [et al]. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

Theoretische integratie van Hirschi en Merton; de creatie van nieuwe problemen door oude op te lossen.

Ben Rovers

De totstandkoming van een theorie is vanuit een methodologisch oogpunt van minder belang dan zijn rechtvaardiging. Niettemin hebben diverse auteurs gewaarschuwd voor theoretische integratie als strategie voor het ontwikkelen van theorieën. In dit artikel ga ik in op de vraag welk nut theoretische integratie kan hebben en zal ik proberen het antwoord op deze vraag te testen door een aanzet te geven voor de theoretische integratie van Mertons anomietheorie met Hirschi's bindingentheorie.

In paragraaf 1 bespreek en weerleg ik de belangrijkste kritiekpunten tegen theoretische integratie en formuleer ik enkele richtlijnen voor integratie. In paragraaf 2 bespreek ik de verschillen en raakvlakken tussen de anomie- en de bindingentheorie. In paragraaf 3 ga ik aan de hand van Mertons theorie in op de relatie tussen posities in de sociale structuur en regelovertreding. Aansluitend specificeer ik de relaties tussen sociale structuur, bindingen en regelovertreding (paragraaf 4). Hierbij fungeert Hirschi's theorie als uitgangspunt. In paragraaf 5 evalueer ik de resultaten.

1. De onterechte kritiek op theoretische integratie

Theoretische integratie als methode voor theorie-ontwikkeling kent waarschijnlijk evenveel toepassingen als tegenstanders. In de kritiek op deze methode keren twee argumenten telkens terug.¹ Het eerste argument komt er kort gezegd op neer dat theoretische integratie leidt tot *theoretische verarming*. Men spreekt in dit verband ook wel over eenheidsdenken: de verklaring van 'alles' moet in één, grote theorie worden ondergebracht. Dit argument wordt vaak naar voren gebracht door auteurs die pleiten voor pluriformiteit en theorie-competitie. Het tweede argument is dat theoretische integratie leidt tot *slechte theorieën*. De nadruk die wordt gelegd op het verhogen van de externe geldigheid (correspondentie van de theorie met de empirie) zou ten koste gaan van de interne geldigheid (logische consistentie) door het stapelen van 'verklarende' factoren. Beide argumenten zijn mijns inziens niet steekhoudend.

Dat integratie leidt tot theoretische verarming is in de eerste plaats een rekenkundige misvatting. De integratie van twee theorieën resulteert niet in één of twee, maar in drie theorieën. De geïntegreerde theorie is immers autonoom en moet zich als zodanig ook bewijzen ten opzichte van de constituerende theorieën. Na integratie beschikken we dus over een extra theorie die we zowel intern als extern kunnen toetsen. Kortom: $1+1=3!$ ² Een tweede misvatting in deze argumentatie is de (meestal

¹ Zie onder andere Miedema en Bruinsma elders in dit nummer en Liska et al. (1989).

² Elke methode van theorie-ontwikkeling leidt aldus tot theoretische pluriformiteit.

impliciete) aanname dat integratie leidt tot theorieën met een lager informatiegehalte, omdat het explanandum (dat wat verklaard wordt) wordt uitgebreid; dit is het idee dat integratie leidt tot theorieën die proberen 'alles' te verklaren. In methodologische termen heet het dat de theorie minder precies wordt.³ Ook deze kritiek is niet terecht, omdat integratie zich niet richt op het explanandum, maar op het explanans (dat wat verklaart). Integratie beoogt dus juist de abstractiegraad van een theorie te verhogen en daarmee het informatiegehalte. Het is niet ondenkbaar dat het explanandum van de geventeerde theorie smaller is dan van de constituerende theorieën.

Het tweede argument is door Bruinsma (1985:284) ooit naar voren gebracht als een kritiek tegen het 'empirisch eclecticisme'; door het stapelen van 'verklarende' factoren wordt een betere empirische predictie verkregen. Deze werkwijze gaat echter ten koste van de interne geldigheid van de theorie. Ofschoon deze constatering juist is, kan ze niet worden beschouwd als een steekhoudend argument tegen theoretische integratie, hooguit als een argument tegen slechte integratie. Om dit punt te verduidelijken moeten we een onderscheid maken tussen de totstandkoming van een theorie en zijn rechtvaardiging, ook wel aangeduid als het onderscheid tussen de *context of discovery* en de *context of justification* (Kaplan 1964: 12-18). Deze contexten zijn onafhankelijk van elkaar. Het antwoord op de vraag hoe je tot een goede theorie komt zal anders luiden dan het antwoord op de vraag wat een goede theorie is. Theoretische integratie hoort thuis in de *context of discovery*. Wat Bruinsma en andere critici tegen theoretische integratie doen, is criteria die gelden in de *context of justification* (interne en externe geldigheid) toepassen op de *context of discovery*. Deze werkwijze zet geen zoden aan de dijk, omdat er geen logische verbinding bestaat tussen beide contexten; er zijn verschillende manieren om theorieën te ontwikkelen, naast het integreren van theorieën kunnen we bijvoorbeeld denken aan theorie-elaboratie (Liska et al. 1989: 18-20), maar ook het lezen van fictie of het luisteren naar muziek kan een bron van inspiratie zijn. Het is onzin om te beweren dat de ene methode betere theorieën oplevert dan de andere. Hierover kunnen geen algemene uitspraken worden gedaan. Het methodologische adagium luidt niet voor niets: 'het maakt niet uit hoe we aan onze ideeën komen als ze maar kloppen'. Elke methode kan in potentie goede (en dus ook slechte) theorieën opleveren. Het is daarom niet zinvol om rechtvaardigingscriteria toe te passen op de ontwikkeling van theorieën.

Dit roept wel de vraag op naar het waarom van theoretische integratie. Het antwoord op deze vraag moeten we zoeken in de mogelijkheden die de methode ons aanreikt om ideeën over de werkelijkheid te ontwikkelen. Theoretische integratie heeft in dit opzicht enkele voordelen boven andere methoden van theorie-ontwikkeling. Door bestaande theorieën als uitgangspunt te nemen, kan op een systematische wijze worden gewerkt aan de oplossing van problemen. Immers, de basis van de activiteit wordt gevormd door twee of meer theorieën waarover al het een en ander bekend is uit theoretische en empirische analyses. Door de problemen van deze theorieën centraal te stellen en te zoeken naar oplossingen hiervoor, kan een gerichte

³ Een theorie kan worden voorgesteld als een verzameling uitspraakfuncties met een 'Als...dan'-structuur. Het 'als'-gedeelte vormt de explanans en het 'dan'-gedeelte het explanandum. Het informatiegehalte van een theorie neemt toe indien het 'als'-gedeelte abstracter is en het 'dan'-gedeelte preciezer (Ultee 1974).

bijdrage worden geleverd aan de accumulatie van kennis. Omdat gebruik wordt gemaakt van meerdere theorieën bestaat tevens de mogelijkheid om de inzichten van theorie X te gebruiken voor de oplossing van problemen in theorie Y en omgekeerd.

Het hiervoor genoemde argument van Bruinsma wijst echter op de gevaren die zijn verbonden aan theoretische integratie. Het is daarom raadzaam enkele richtlijnen te formuleren. Ik volg hierin de opvattingen van Liska et al. (1989). Ofschoon de integratie van theorieën gericht is op het vergroten van de empirische steun, moet de nadruk van de activiteit liggen bij de logische consistentie: schijnbaar tegenstrijdige uitgangspunten moeten worden verzoend of er moet een keuze worden gemaakt voor één van de uitgangspunten. Een ander criterium voor integratie kan worden gevonden in de mate waarin de geïntegreerde theorie in staat is richting te geven aan nieuwe onderzoeksvragen. Pas wanneer aan deze twee eisen is voldaan, kan volgens deze auteurs sprake zijn van succesvolle theoretische integratie. Overigens moet hieraan toegevoegd worden dat de onderzoeker binnen deze criteria geheel vrij is om de bestaande theorieën naar believen te gebruiken; theoretische integratie is geen exegetische activiteit.

Resumerend: ofschoon theoretische integratie bedoeld is om een betere correspondentie met de empirie te bereiken, moet de aandacht zich vooral richten op de interne consistentie van de theorie. Succesvolle integratie wordt bereikt wanneer bestaande problemen van de afzonderlijke theorieën kunnen worden opgelost en wanneer de geïntegreerde theorie in staat blijkt nieuwe problemen in kaart te brengen. Hierna ga ik onderzoeken of deze doelstellingen gerealiseerd kunnen worden door Merton's anomietheorie te verbinden met Hirschi's bindingentheorie. De beperkte ruimte in dit artikel verhindert mij deze theorie volledig uit te werken, ik volsta daarom met enkele aanzetten.

2. Anomie en bindingen: raakvlakken en verschillen

Mertons anomietheorie (1938, 1957) genoot vooral in de jaren vijftig en zestig grote populariteit. In deze theorie wordt betoogd dat regelovertreding ontstaat als gevolg van de spanning die optreedt tussen de cultureel gedefinieerde doelen die leden van de samenleving geacht worden na te streven en de beperkte legitieme middelen die zij hiervoor beschikbaar hebben (en die variëren over personen).⁴ Met de opkomst van het zelfrapportage-onderzoek in de jaren zeventig en tachtig en de groeiende kritiek op politiecijfers als bron voor etiologisch onderzoek, begon ook de populariteit van Mertons theorie af te nemen. Zijn theorie leunt zwaar op de veronderstelde relatie tussen sociale klasse en criminaliteit. Dit verband werd in toenemende mate ter discussie gesteld. Synchroon aan de afnemende belangstelling voor Mertons anomietheorie loopt de toegenomen belangstelling voor Hirschi's bindingentheorie (1969). Hirschi betoogt dat regelovertreding ontstaat doordat personen in onvoldoende mate zijn gebonden aan de samenleving. Hij onderscheidt vier soorten bindingen:

⁴ Dit mag nauwelijks een samenvatting worden genoemd, maar de ruimte in dit artikel is beperkt en de anomietheorie is zeer bekend, zodat ik met deze 'kreet' meen te kunnen volstaan. Voor de volledigheid merk ik op, dat hier Mertons (sociale) anomietheorie centraal staat en niet zijn (psychologische) *strain*theorie.

gehechtheid aan personen (*attachment*), rationele betrokkenheid (*commitment*), participatie in conventionele activiteiten (*involvement*) en conventionele overtuigingen (beliefs).

Niet alleen in de tijd, maar ook in theoretisch opzicht liggen Mertons anomietheorie en Hirschi's bindingentheorie in elkaars verlengde. In Mertons theorie worden omstandigheden waarin mensen verkeren gekoppeld aan gedragsuitkomsten (regelovertreding). De wijze waarop het een tot het ander leidt wordt echter niet gespecificeerd. Cohen (1965: 144) spreekt dan ook van een *black-box* verklaring. Hirschi specificeert de intermediaire processen, maar in deze theorie blijven de omstandigheden weer buiten beschouwing. Echter, de notie dat posities van mensen in de samenleving in algemene zin van invloed zijn op hun binding aan de samenleving ligt zozeer voor de hand, dat het idee om beide theorieën te integreren niet nieuw is.⁵ Ook Merton zelf maakt herhaaldelijk melding van het belang van controlemechanismen als interveniërende factoren tussen sociale positie en regelovertreding (1957:180). Hij werkt dit echter niet uit.

De theorieën zijn ook in een ander opzicht complementair. Bij Merton ligt de nadruk eenzijdig op economische drijfveren, bij Hirschi spelen vooral sociaal-affectieve overwegingen van individuen een rol. Beide drijfveren, de economische en de sociaal-affectieve, kunnen worden beschouwd als universeel en zijn aldus als aanvullend te beschouwen (Lindenberg 1992).

Resumerend kunnen we dan ook stellen dat integratie van de anomietheorie met de bindingentheorie in twee opzichten een completer beeld kan opleveren van de mate waarin en de wijze waarop posities in de samenleving, en veranderingen die hierin optreden, van invloed zijn op variaties in regelovertreding.

Naast de raakvlakken zijn er ook verschillen die overbrugd moeten worden. Deze liggen in de uitgangspunten van beide benaderingen en hebben betrekking op (1) de keuze van het onderzoeksobject, (2) de aard van de te verklaren kenmerken en (3) het handelingsmodel dat aan de theorieën ten grondslag ligt.

(1) Hirschi's theorie verklaart verschillen in gedrag tussen individuen. Merton formuleert zijn verklaring op verschillende sociale niveaus tegelijk: individuen, groepen en samenlevingen. Hierna beperk ik me tot zijn verklaring van verschillen in regelovertreding tussen individuen. Dit impliceert dat een deel van Mertons verklaring buiten beschouwing blijft, namelijk het deel dat handelt over de cultureel gedefinieerde doelen; deze variëren alleen op het niveau van de samenleving (in de tijd) en tussen samenlevingen (ruimtelijk). Voor de verklaring van individuele verschillen in regelovertreding speelt deze factor geen rol, omdat de cultureel gedefinieerde doelen voor alle individuen in een samenleving gelijk zijn.

(2) Ten aanzien van zowel Mertons als Hirschi's theorie is nogal wat te doen geweest over de vraag wat deze theorieën nu eigenlijk verklaren. Hierbij is vooral gewezen op het feit dat in beide theorieën geen onderscheid wordt gemaakt tussen de aanvang, de frequentie en de aard van de delinquentie.⁶ Empirisch onderzoek wijst uit dat in ieder geval een onderscheid moet worden gemaakt tussen structurele

⁵ Zie Elliott et al. (1985), Bernard (1989) en in Nederland Jongman en Timmerman (1985) en Ploeg (1991).

⁶ Zie discussie over Mertons theorie bij Rovers (1997: 44-46) en discussie over Hirschi's theorie bij Van der Hoeven (1987).

en gelegenheidsdelinquentie.⁷ De *communis opinio* is dat Mertons anomietheorie vooral opgaat voor structurele en ernstige delinquentie, terwijl Hirschi's theorie vooral opgaat voor de verklaring van adolescentie-gebonden gelegenheidsdelinquentie (Bernard 1987).

(3) Vanuit de optiek van integratie is de derde kwestie, het handelingsmodel dat aan de theorieën ten grondslag ligt, de meest fundamentele. Deze modellen mogen niet strijdig zijn, omdat dit de interne consistentie van de theorie aantast. In hoeverre is hiervan sprake bij de anomie- en de bindingentheorie? Hirschi veronderstelt morele neutraliteit: regelovertreding is de 'normale' situatie en verklaard moet worden waarom mensen zich conformeren aan de regels. Volgens velen vertrekt de anomietheorie vanuit een tegenovergestelde positie: conformering is gegeven en verklaard moet worden waarom mensen hun eigen regels overtreden. Hiervoor moet een motivatie aanwezig zijn. Met andere woorden, de motivatie voor het overtreden van regels wordt niet constant verondersteld, zoals in de bindingenbenadering, maar variabel. Elders heb ik gewezen op het feit dat deze aannames niet strijdig zijn, omdat het uitgangspunt van conformiteit in Mertons theorie niet een aanname ten aanzien van het menselijk handelen betreft, maar een aanname ten aanzien van het (voort)bestaan van de samenleving (Rovers 1997: 55-56). De term motivatie of een term met een vergelijkbare begripsinhoud heb ik ook nergens in Mertons anomietheorie kunnen aantreffen. Een en ander impliceert dat er geen logische bezwaren zijn tegen integratie van deze theorieën. Wel moet worden opgemerkt dat in de combinatie van beide aannames een conflict besloten ligt: de noodzakelijke voorwaarde voor het samenleven van mensen (conformering aan regels) is strijdig met de aard van het menselijk handelen (in beginsel moreel neutraal, gericht op de bevrediging van zoveel mogelijk behoeften). De verklaring van regelovertreding moeten we tegen de achtergrond van dit conflict bezien.

We kunnen stellen dat er geen verschillen zijn die een integratie tussen de anomie- en de bindingentheorie in de weg staan.

Het is nu mogelijk een rudimentair theoretisch model te presenteren, waarbij posities in de sociale structuur van invloed zijn op bindingen die mensen ontwikkelen, die op hun beurt weer van invloed zijn op variaties in regelovertreding. Schematisch:

posities in sociale structuur -> variaties in bindingen -> variaties in regelovertreding

Aan de orde zijn nu de volgende vragen:

1. Om welke posities in de sociale structuur gaat het?
2. Om welke bindingen gaat het en op welke wijze variëren deze met posities in de sociale structuur en met regelovertreding?

Deze vragen worden hierna beantwoord in de paragrafen 3 en 4.

3. Posities in de sociale structuur

⁷ Sampson en Laub (1993), Farrington (1992, 1996), Loeber (1997).

De door Merton veronderstelde negatieve relatie tussen sociaal-economische status (SES) en regelovertreding is nog steeds onderwerp van heftig debat. De vraag of deze relatie al of niet bestaat blijkt onder meer afhankelijk van kwesties als de keuze van de onderzoekspopulatie (jongeren of volwassenen), de gehanteerde bron (politie-cijfers of zelfrapportage-gegevens), de aard van de regelovertreding (structurele versus gelegenheidsdelinquentie) en de keuze van het meetinstrument (hoe meet je SES?). Wanneer we ons beperken tot de relatie tussen SES en structurele regelovertreding, dan kunnen we een golfbeweging ontdekken in de steun voor deze stelling: in de jaren vijftig en zestig werd dit verband breed aanvaard, getuige onder meer de populariteit van Mertons theorieën en de onderklasse-theorieën van Cohen (1955) en Cloward en Ohlin (1960). Daarna kreeg de kritiek de overhand. Met name de meta-studies van Tittle (et al. 1978) en Tittle en Meier (1990, 1991) hebben hierbij een belangrijke rol gespeeld; zij slaagden er niet in een overtuigende bevestiging te vinden van de relatie tussen SES en (structurele) criminaliteit. Zeer recent zijn er weer auteurs die een bevestiging vinden van deze relatie (Bernard 1987, Farnworth et al. 1994 en Farrington 1996). Het debat zal nog wel even doorgaan.

Ik zal hier de stelling verdedigen dat de door Merton veronderstelde relatie tussen SES en criminaliteit in twee opzichten beperkt is. Om mijn stelling te onderbouwen moet ik eerst een nieuw begrippenpaar introduceren. Merton spreekt over middelen -legaal en illegaal- waarmee mensen doelen nastreven. Het gebruik van deze termen levert nogal wat theoretische problemen op. Om deze te vermijden moet worden gekozen voor een alternatieve terminologie. Ik kies voor hulpbronnen en behoeften: in plaats van middelen waarmee doelen worden nagestreefd, beschikken mensen over hulpbronnen waarmee ze behoeften kunnen bevredigen. De betekenis van deze termen overlapt in belangrijke mate de betekenis van de termen doel en middel.

Op de vraag met welke hulpbronnen welke behoeften worden bevredigd, antwoordt Merton dat het vooral gaat om de bevrediging van economische behoeften met behulp van de in een groep aanwezige hulpbronnen. (De verdeling van hulpbronnen in een samenleving wordt ongelijk verondersteld, zodat niet iedereen dezelfde behoeften kan bevredigen.) Mertons accent op *economische* behoeften en hulpbronnen op het niveau van de *groep* beperken de verklaringskracht van zijn theorie.

Volgens Durkheim (1951) onderscheiden mensen zich van dieren door hun oneindige behoeften: de bevrediging van behoeften creëert telkens nieuwe behoeften. De vraag is nu welke behoeften mensen willen vervullen. Volgens Lindenberg (1992) laten de resultaten van sociaal-wetenschappelijk onderzoek zien dat er twee universele menselijke behoeften zijn: de behoefte aan fysiek welzijn en de behoefte aan sociale waardering. Deze constatering vertoont een sterke overeenkomst met de resultaten van psychologisch onderzoek (Wahba en Bridwell 1976, Möller 1983). Uit dit onderzoek komt naar voren dat een onderscheid moet worden gemaakt naar primaire en secundaire behoeften. Primaire behoeften zijn gericht op het voortbestaan (het gaat om fysiologische, veiligheids- en affectieve behoeften), terwijl secundaire behoeften als groeibehoeften kunnen worden beschouwd (behoefte aan zelfrespect, prestatie en zelfontplooiing). De categorieën van Lindenberg overlappen met de primaire-behoeftendimensie in de psychologie. Een theorie waarin de bevrediging van behoeften centraal staat doet er daarom goed aan naast economische behoeften

ook sociaal-affectieve behoeften in de verklaring op te nemen.

Merton situeert de hulpbronnen enkel op het niveau van de groep. Dit levert een onwaarschijnlijk statisch maatschappijbeeld op, want de verschillen tussen groepen liggen hierdoor vast en moeten als onveranderlijk worden beschouwd. Door deze afbakening kan niet worden verklaard waar de verschillen tussen groepen in eerste instantie vandaan komen en hoe maatschappelijke dynamiek ontstaat. De oplossing voor deze problemen ligt in het postuleren van hulpbronnen waarover individuen autonoom kunnen beschikken (persoonlijke hulpbronnen). Posities die individuen in een samenleving bekleden worden in eerste instantie bepaald door de hulpbronnen die aanwezig zijn in de groepen waar men door geboorte deel van uitmaakt, deze vormen als het ware het startpunt in de samenleving. De persoonlijke hulpbronnen stellen het individu echter in staat andere posities in te nemen en de groepslidmaatschappen in overeenstemming te brengen met de eigen hulpbronnen.⁸ Hierdoor ontstaat sociale mobiliteit. Het belang van persoonlijke hulpbronnen is in de afgelopen tientallen jaren alleen maar toegenomen: verworven posities en startposities lopen dan ook steeds meer uit elkaar. Dit zien we onder andere terug in de sterk toegenomen intra- en intergenerationele beroepsmobiliteit, inkomensmobiliteit, relatiemobiliteit, etc. (Dronkers en Ultee 1995).

De mogelijkheid om mobiel te zijn in de sociale structuur, op grond van individuele hulpbronnen, maar wellicht ook op grond van gelegenheden die zich voordoen, heeft implicaties voor de sociale posities die mensen bekleden: deze krijgen hierdoor (in beginsel) een tijdelijk karakter. Hierdoor zullen individuen zich in hun gedrag niet alleen laten leiden door hun huidige positie, maar ook door de positie die zij op enig moment in de toekomst denken in te nemen. Met andere woorden, niet alleen de situatie hier-en-nu zal een rol spelen, maar ook de perceptie van de ontwikkeling van deze situatie (het zal mij op den duur beter gaan, slechter gaan, er zal geen verandering optreden).

We kunnen het voorgaande samenvatten in de volgende vijf proposities:

1. Posities in de samenleving bepalen welke hulpbronnen een individu tot zijn beschikking heeft; hoe groter het aantal hulpbronnen des te meer behoeften kan hij bevredigen;
2. Mensen willen primair (zoveel mogelijk) economische en sociaal-affectieve behoeften bevredigen;
3. Regelovertreding hangt negatief samen met de mate waarin individuen ten opzichte van anderen in de samenleving deze behoeften kunnen bevredigen;
4. Bij geboorte zijn de startposities van een individu gegeven op basis van de hulpbronnen die in de groep aanwezig zijn; persoonlijke hulpbronnen maken het individu mobiel in de sociale structuur;
5. in een mobiele samenleving laten individuen zich niet alleen leiden door hun huidige positie, maar ook en vooral door de perceptie van hun toekomstige positie. (Naarmate de samenleving een opener karakter krijgt, zal het belang van de verwachte positie ten opzichte van de huidige positie ook toenemen.)

⁸ Achter deze constatering gaat de aanname schuil dat groepsvorming ontstaat door interacties tussen individuen die over min of meer gelijke hulpbronnen beschikken.

Het specificeren van de relatie tussen sociale positie en regelovertreding voor de (perceptie van) veranderlijkheid van die positie, kan er toe bijdragen dat 'omstandigheden-theorien' betere empirische prestaties zullen leveren. Dit kan ook de relatie tussen SES en regelovertreding verduidelijken. Zo stellen Farnworth et al. (1994) vast dat er een relatie bestaat tussen SES en structurele criminaliteit wanneer wordt uitgegaan van een SES-maat waarin de *continuing underclass status* tot uiting komt. We zien hier dat een element van mobiliteit in de meting is verdisconteerd.

De conclusie kan zijn dat twee eenvoudige ingrepen in Mertons theorie, het toevoegen van hulpbronnen op individueel niveau en de specificatie van sociaal-affectieve behoeften naast economische behoeften, nieuwe mogelijkheden bieden voor de verklaring van regelovertreding. De waarde hiervan kunnen we pas vaststellen wanneer we ook de rol van bindingen in dit model hebben gespecificeerd.

4. Van posities naar bindingen en regelovertreding

Er is ook in Nederland veel kritiek geformuleerd op Hirschi's bindingentheorie.⁹ Deze heeft onder andere betrekking op de variërende verklaringskracht van verschillende bindingselementen; sommige blijken in het geheel niet samen te hangen met delinquentie, zoals participatie in conventionele activiteiten (*involvement*). Tevens geldt dat niet alle bindingen remmend werken op delinquentie; sommige bevorderen juist delinquentie, zoals de binding van jongeren aan (delinquente) leeftijdsgenoten. De verschillende bindingselementen blijken ook niet altijd op de verwachte manier met elkaar samen te hangen: een sterkere gehechtheid aan ouders betekent niet altijd meer rationele betrokkenheid bij de samenleving. Ten slotte moet worden opgemerkt dat de begrippen dermate vaag zijn, dat de operationalisering in verschillende onderzoeken nogal uiteenlopen. Dit maakt het moeilijk de empirische status van de theorie te beoordelen.

Ondanks deze kritiek mag het Hirschi's grote verdienste worden genoemd, dat hij het centraal verklarende concept uit Durkheims 'Suicide', de band van het individu met de samenleving, handen en voeten heeft gegeven door deze band op vier manieren te concretiseren, zodat toetsbare hypothesen zijn ontstaan. Mijn stelling is echter dat zijn stap van Durkheims abstractie naar het concrete empirische niveau van de vier bindingen misschien wat te groot is geweest. Dit verklaart de nogal ongelijksoortige bindingselementen in zijn theorie. Ik pleit voor een stap terug (alvorens weer een stap vooruit te maken, dat spreekt).

Aan de hand van de volgende drie vragen kunnen we een beter inzicht krijgen in wat bindingen zijn en op welke wijze we deze kunnen gebruiken in een verklaring van regelovertreding:

1. Wat is een binding?
2. Binding aan wie of wat?
3. Waarin komt een binding tot uiting?

⁹ Zie onder meer Van der Hoeven (1987), Bruinsma (1985,1990) en Weerman (1996).

Hirschi gaat op de eerste vraag niet in. Hij vangt meteen aan met een beschrijving van de vier bindingselementen, zodat alleen de tweede en de derde vraag worden beantwoord. In schema 1 heb ik geprobeerd zijn antwoorden te reconstrueren.

Schema 1 Hirschi's bindingselementen

	<i>binding aan wie of wat?</i>	<i>waarin komt binding tot uiting?</i>
<i>attachment</i>	personen	gevoel/ervaring
<i>commitment</i>	positie in samenleving	cognities
<i>involvement</i>	instituten	gedrag
<i>beliefs</i>	ideeën	opvattingen

In dit schema is te zien dat de bindingselementen theoretisch alle kanten opgaan. Bindingen komen tot uiting in gedrag, attitudes, gevoelens, ervaringen en kennis en ze hebben betrekking op personen, groepen, posities, instituten en ideeën. Je kunt stellen dat Durkheims bindingenbegrip door Hirschi weliswaar empirisch is gemaakt, maar op theoretisch niveau is er nauwelijks sprake van enige reductie in complexiteit. Dit levert voor zijn theorie diverse problemen op. Aan de zeer ongelijksoortige bindingen wordt ten onrechte een gelijk gewicht gegeven; de affectieve band tussen ouders en kinderen wordt gelijkgesteld aan de onderlinge band die rolstoelgebruikers in de samenleving ervaren. Ook het door Hirschi niet uitgewerkte onderscheid tussen wat een binding constitueert (vraag 1) en waarin dit tot uiting komt (vraag 2), levert problemen op. Het evident *relationele* karakter van een binding is bij hem nauwelijks terug te vinden, omdat hij zich concentreert op de (cognitieve, gevoelsmatige, etc.) verwerking hiervan door individuen.

Mijn voorstel is om het bindingenbegrip theoretisch nader uit te werken aan de hand van de drie vragen en hierbij rekening te houden met de zwaktes die naar voren zijn gekomen in Hirschi's theorie. Ik zal tegelijkertijd aangeven op welke wijze dit begrip kan worden gekoppeld aan posities in de sociale structuur en aan regelovertreding.

Het is mogelijk om een groot aantal verschillende soorten bindingen te onderscheiden, zoals affectieve bindingen (met gezinsleden), functionele bindingen (met collega's), situationele bindingen (mede-reizigers in de trein), geografische bindingen (buurtgenoten), et cetera. Wat deze bindingen gemeen hebben is dat ze een relatie uitdrukken, ofschoon de aard van de relatie per binding nogal kan verschillen. We kunnen een afbakening (en daardoor verheldering) aanbrenge in het bindingenbegrip door te stellen dat we alleen geïnteresseerd zijn in relaties waarin een (wederzijdse) afhankelijkheid wordt uitgedrukt. Met andere woorden, we beperken de betekenis van binding tot *afhankelijkheid*: hoe meer afhankelijkheid, des te sterker de binding.

We kunnen een objectieve en een subjectieve dimensie in dit bindingenbegrip onderscheiden. In de objectieve dimensie staan de interactie-kenmerken van de relatie centraal, in de subjectieve dimensie gaat het om de perceptie hiervan door de betrokkenen. De objectieve afhankelijkheidsrelaties zijn gegeven door de posities die mensen ten opzichte van elkaar bekleden in de sociale structuur. Met andere woor-

den, posities in de sociale structuur vormen een neerslag van (objectieve) afhankelijkheidsrelaties. De binding met de samenleving is sterker naarmate een persoon afhankelijker is van anderen voor het bevredigen van zijn behoeften. Hoe meer behoeften iemand bevredigt, des te sterker is zijn afhankelijkheid van anderen, omdat de hulpbronnen voor het bevredigen van behoeften schaars zijn en ongelijk verdeeld. Dit betekent dat zij die de meeste behoeften bevredigen het meest te verliezen hebben. Dit potentiële verlies bepaalt hun afhankelijkheid. Kortom, de afhankelijkheid neemt toe naarmate je meer behoeften vervult, dat wil zeggen: een betere positie bekleedt in de sociale structuur (of in de toekomst denkt te gaan bekleden; zie vorige paragraaf). Op dit punt overlappen de twee theorieën elkaar.¹⁰

De objectieve bindingskenmerken, de posities die individuen bekleden in de sociale structuur, vertalen zich in belangen die individuen percipieren. De handelingsalternatieven van een individu variëren immers met zijn positie in de sociale structuur en belangen kunnen worden gedefinieerd 'in terms of the range of choices available to individuals as possible courses of action, and the relative costs and benefits of those possible courses of action' (Dahrendorf 1979). Dit levert een precisering op van het voorlopige theoretische model zoals dat in paragraaf 2 werd gepresenteerd. Er kunnen twee basisproposities worden onderscheiden. De eerste is dat (percepties van) belangen variëren met posities in de sociale structuur, de tweede is dat gedragingen van individuen variëren met hun (gepercipieerde) belangen.

Aan deze verklaring ligt een voluntaristisch handelingsmodel ten grondslag: het individu wordt niet gedetermineerd door zijn omgeving, maar bepaalt autonoom zijn handelingsstrategie op basis van behoeften die hij wil bevredigen en rekening houdend met de mogelijkheden en beperkingen die de omgeving hem aanreiken. Ik maak hierbij gebruik van een afgezwakt, zogenaamd 'subjectief' rationele-keuzemodel, zoals Boudon (1989) dat heeft beschreven: Een individu zal kiezen uit gedragialternatieven op basis van argumenten die in vergelijkbare omstandigheden (in het verleden en/of bij anderen) tot een optimaal resultaat hebben geleid. In deze opvatting wordt rekening gehouden met het feilbare cognitieve proces bij de actor. Hirschi's theorie is volstrekt compatibel met dit handelingsmodel (Hirschi 1986). Voor de anomietheorie geldt dit in mindere mate, omdat deze theorie een sociaal-positivistisch uitgangspunt kent. Echter, aangezien de anomietheorie in dit verband alleen wordt gebruikt om de bindingenbenadering van een structurele context te voorzien, hoeft dit geen problemen op te leveren.

Bij de vorming van het bindingenbegrip heb ik me tot nu toe beperkt tot het vaststellen van de *aard* van de relatie en het uitwerken hiervan in een objectieve en subjectieve dimensie. We hebben het nog niet gehad over de *kenmerken* van deze relatie. Op grond van het betoogde in de vorige en in deze paragraaf meen ik dat het theoretisch interessant zou kunnen zijn twee kenmerken te specificeren: de *duurzaamheid* van de binding en het *sociale niveau*. Deze kenmerken moeten worden beschouwd als een specificatie van de objectieve dimensie van het bindingenbegrip. Duurzaamheid is gerelateerd aan de mobiliteit van sociale posities, die ik in de vorige paragraaf aan de orde heb gesteld. Het idee is dat minder duurzame bindingen een geringere invloed hebben op de belangenafweging van een individu dan duurzame bindingen. Het sociale niveau specificereert of de binding een lokaal of

¹⁰ De structurele (objectieve) kant van de bindingen blijft bij Hirschi buiten beschouwing.

globaal karakter heeft, waarbij we een grof onderscheid kunnen maken tussen micro-bindingen (primaire groepen), meso-bindingen (arbeidsmarkt, verenigingen) en macro-bindingen (instituten, cultuur, nationale symbolen). Deze specificatie voeg ik toe om enige ordening aan te brengen in het antwoord op vraag 2 (binding aan wie). Het idee is dat lokale bindingen een grotere invloed hebben op de belangenafweging van een individu dan globale bindingen.

Op basis van de bespreking tot nu toe kunnen we bindingen definiëren als *afhankelijkheidsrelaties die zichtbaar worden in posities (in de sociale structuur) en individuele percepties van belangen; de sterkte van de bindingen varieert met de duurzaamheid ervan en het sociale niveau (micro, meso, macro)*. Hiermee heb ik een antwoord geformuleerd op de hiervoor gestelde drie vragen. Tevens heb ik duidelijk gemaakt op welke wijze bindingen zijn gerelateerd aan (en deels ook overeenkomen met) posities in de sociale structuur. Wat resteert is de vraag naar de relatie tussen bindingen en regelovertreding.

Regels zijn afspraken over de verdeling van hulpbronnen in een samenleving; ze kunnen worden beschouwd als handelingsrestricties. De hulpbronnen in een samenleving zijn ongelijk verdeeld. Personen met 'lagere' posities in de sociale structuur kunnen minder behoeften bevredigen, waardoor ze minder afhankelijk zijn van anderen in de samenleving. Als gevolg van de geringere afhankelijkheid hebben ze minder belang bij regelconformering. In het algemeen geldt dus: hoe geringer de binding, des te groter de kans op regelovertreding. Dit verband kan worden uitgewerkt voor de bevrediging van zowel economische als sociaal-affectieve behoeften. Wanneer de geringe binding langer aanhoudt, dan neemt de kans op regelovertreding meer dan evenredig toe. Ook het sociale niveau specificiert het verband tussen binding en regelovertreding: hoe lokaler het gebrek aan binding des te groter de kans op regelovertreding. Met andere woorden: een geringe binding aan een primaire groep leidt eerder tot regelovertreding dan een geringe binding aan een secundaire groep.

Variaties in de duurzaamheid van bindingen zijn mogelijk ook van invloed op het onderscheid tussen gelegenheidsdelinquentie en structurele delinquentie. Gelegenheidsdelinquentie ontstaat doorgaans tijdens de adolescentie, een periode die wordt gekenmerkt door een *tijdelijke* afname van bindingen op diverse niveaus. Kinderen en jongeren die gedurende een langere periode, en ook al voorafgaand aan de adolescentie, in een situatie verkeren die wordt gekenmerkt door geringe bindingen (en weinig uitzicht op verbetering), hebben waarschijnlijk een veel grotere kans om structurele regelovertreders te worden.

Samenvattend kan worden gesteld dat er een dringende behoefte bestaat aan conceptuele explicatie van het bindingenbegrip. Hirschi's bindingselementen zijn in meer dan in één opzicht ongelijksoortig. De hier voorgestelde afbakening naar afhankelijkheidsrelaties sluit goed aan op een theoretisch model dat vertrekt vanuit sociale posities. Nadere explicitering van de bindingen in termen van duurzaamheid en sociaal niveau biedt nieuwe mogelijkheden tot hypothesentoetsing, bijvoorbeeld ten aanzien van de frequentie van regelovertreding.

5. Tot besluit

Centraal in dit artikel staat de vraag of theoretische integratie enig nut kan hebben bij het ontwikkelen van theorieën. Het antwoord dat ik hierop heb geformuleerd is tweeledig: door als startpunt de problemen in bestaande theorieën te nemen, kan op een gerichte wijze worden gewerkt aan de oplossing hiervan. Dit bevordert de accumulatie van kennis. Echter, integratie kan pas geslaagd worden genoemd indien achteraf blijkt dat de geïntegreerde theorie in staat is om nieuwe onderzoeksvragen (problemen) op te roepen. Hierbij moet worden opgemerkt dat het doel van integratie weliswaar is gelegen in het verhogen van de externe geldigheid van de theorie, de aandacht moet echter vooral uitgaan naar de interne geldigheid. Het enkele streven naar betere empirische predictie ('R²-fetisjisme') tast de interne consistentie van de theorie aan (door het stapelen van zeer uiteenlopende 'verklarende' factoren).

Om mijn antwoord aan een test te onderwerpen, heb ik een aanzet gegeven voor de integratie van Mertons anomietheorie met de bindingentheorie van Hirschi. Ofschoon deze activiteit verre van afgerond kan worden genoemd, biedt deze aanzet voldoende aanknopingspunten voor het beantwoorden van de vraag.¹¹ Samenvoeging van deze theorieën, althans van elementen uit deze theorieën, levert een verklaringsmodel op waarin regelovertreding wordt gekoppeld aan belangenafwegingen van individuen, die op hun beurt worden beïnvloed door de posities die deze individuen bekleden in de sociale structuur of die ze op enig moment in de toekomst denken te bekleden. Deze posities zijn gerelateerd aan de bevrediging van zowel economische als sociaal-affectieve behoeften. Bindingen van individuen worden zichtbaar in deze posities en in de wijze waarop ze hun belangen percipieren. Duurzaamheid en sociaal niveau zijn van invloed op de sterkte van de binding en daarmee op de mate waarin een individu zich conformeert aan de regels.

Een poging tot integratie van deze theorieën blijkt op verschillende manieren te kunnen bijdragen aan de oplossing van problemen binnen de afzonderlijke theorieën. Zo kan de anomietheorie de bindingentheorie voorzien van een structurele context die ze evident ontbeert en kan omgekeerd de bindingentheorie de anomietheorie verrijken met de aanname dat mensen niet alleen economische, maar ook sociaal-affectieve behoeften willen bevredigen. Door de twee verklaringen onder te brengen in een nieuwe verklaring, waarin hulpbronnen en behoeften de centrale begrippen zijn, ontstaat een natuurlijke verbinding tussen beide theorieën.

De integratie draagt weliswaar bij aan de oplossing van bestaande tekortkomingen in de constituerende theorieën, maar daarmee vindt nog geen theoretische vernieuwing plaats. We doen niet veel meer dan knippen en plakken. Uit het voorgaande blijkt echter dat het heel goed mogelijk is door middel van integratie theoretische vernieuwing te realiseren. Het effect van de oplossingen, die worden aangedragen voor problemen van de ene theorie, geven tegelijkertijd een theoretische impuls aan de andere theorie (oftewel het andere deel van de geïntegreerde theorie). Een voorbeeld uit de tekst kan dit verduidelijken: de introductie van

¹¹ Tal van theoretische problemen kunnen in dit korte bestek niet (voldoende) worden uitgewerkt, zoals het onderscheid tussen delinquentie-remmende en delinquentie-bevorderende bindingen, de wijze waarop belangenpercepties zich vertalen in attitudes die richting geven aan het handelen en het onderscheid tussen relatieve deprivatie op het niveau van het individu en op het niveau van de groep.

mobilititeit aan de 'structuurkant' van de theorie vond plaats om de relatie tussen sociale positie en regelovertreding meer in overeenstemming met de werkelijkheid te brengen. We zien echter dat deze aanpassing ook effecten heeft op de uitwerking van het bindingenbegrip, namelijk door de introductie van duurzaamheid als kenmerk van de binding. Met andere woorden, aan de bindingenkant van de theorie ontstaat een nieuw onderzoeksprobleem dat zijn herkomst vindt in de voorgestelde oplossing van een probleem elders in de theorie.

Theoretische integratie biedt aldus niet alleen mogelijkheden om oude problemen op te lossen, het werken aan deze problemen resulteert tevens in de creatie van nieuwe en onverwachte (onderzoeks)problemen elders in de theorie. De conclusie kan dan ook zijn dat de strategie van theoretische integratie, mits op een consciëntieuze wijze toegepast, tot een vruchtbare ontwikkeling van theorieën kan leiden.

Literatuur

- Bernard, Thomas J., Testing Structural Strain Theories. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 24 (1987/4): 262-280.
- Bernard, Thomas J., A Theoretical Approach to Integration. In: Messner [et al.], *Theoretical Integration in the Study of Deviance and Crime; Problems and Prospects*. Albany NY, State of New York Press 1989: 137-159.
- Boudon, Raymond, Subjective Rationality and the Explanation of Social Behavior. *Rationality and Society*, 1 (1989/2): 173-196.
- Bruinsma, G.J.N., Concurrerende bindingstheorieën in de criminologie. *Tijdschrift voor Criminologie*, 27: 266-290.
- Bruinsma, G.J.N., De schaduwzijden van de sociale-controletheorie. In: Zwanenburg, M. en A. Smit, *Kleine criminaliteit en overheidsbeleid*. Arnhem, Gouda Quint 1990: 17-27.
- Cloward, Richard A. and Lloyd E. Ohlin, *Delinquency and Opportunity; A theory of Delinquent Gangs*. New York, Free Press 1960.
- Cohen, Albert K., *Delinquent Boys: The Culture of a Gang*. New York, Free Press 1955.
- Cohen, Albert K., The Sociology of the Deviant Act: Anomie Theory and Beyond. In: Voss, Harwin L., *Society, Delinquency, and Delinquent Behavior*. Boston, Little, Brown and Company 1965: 141-153.
- Dahrendorf, R., *Life chances; Approaches to social and political theory*. London, Weidenfeld & Nicolson 1979.
- Dronkers, J. en W.C. Ultee (red.), *Verschuivende ongelijkheid in Nederland: Sociale gelaagdheid en mobiliteit*. Assen, Van Gorcum 1995.
- Durkheim, Emile, *Suicide*. New York, Free Press 1951.
- Elliot, Delbert S., David Huizinga and Suzanne S. Ageton, *Explaining Delinquency and drug Use*. Newbury Park [etc.], Sage 1985.
- Farnworth, M., T.P. Thornberry, M.D. Krohn and A.J. Lizotte, Measurement in the study of class and delinquency: Integrating theory and research. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 31 (1994/1): 32-61.
- Farrington, David P., Criminal Career Research in the United Kingdom. *British Journal of Criminology*, 32 (1992/4): 521-536.
- Farrington, David P., The Explanation and Prevention of Youthful Offending. In: Hawkins, J. David, *Delinquency and Crime*. Cambridge [etc.], Cambridge University Press 1996: 68-148.
- Hirschi, Travis, *Causes of Delinquency*. Berkely/Los Angeles, University of California Press 1969.
- Hirschi, Travis, On the Compatibility of Rational Choice and Social Control Theories of Crime. In: Cornish, D.B. and R.V. Clarke, *The Reasoning Criminal*. New York [etc.], Springer Verlag 1986: 105-118.
- Hoeven, E. van der, Maatschappelijke bindingen van jongeren en 'veel voorkomende criminaliteit': het bereik van de sociale-controletheorie. *Tijdschrift voor Criminologie* (1987/6): 215-243.
- Jongman, R.W. en H. Timmerman, Criminaliteit als verzet: motivatie en remmingen. *Tijdschrift voor Criminologie*, 27 (1985/5): 303-319.
- Kaplan, Abraham, *The Conduct of Inquiry; Methodology for Behavioral Science*. San Francisco CA, Chandler Publishing Company 1964.
- Lindenberg, Siegwart, The Method of Decreasing Abstraction. In: Coleman, J.S. and T.J.

- Fararo,
Rational Choice theory. Sage, Newbury Park [etc.] 1992: 3-20.
- Liska, Allen E., Marvin D. Krohn and Steven Messner, Strategies and Requisites for Theoretical Integration in the Study of Crime and Deviance. In: Messner [et al.], *Theoretical Integration in the Study of Deviance and Crime; Problems and Prospects*. Albany NY, State of New York Press 1989: 1-19.
- Loeber, R., *Ontwikkelingspaden en risicopatronen voor ernstige jeugddelinquentie en hun relevantie voor interventies: Nooit te vroeg en nooit te laat (oratie)*. Amsterdam, VU 1997.
- Merton, Robert K., Social Structure and Anomie. *American Sociological Review* (1938/3): 672-682.
- Merton, Robert K., Social Structure and Anomie. *Social Theory and Social Structure*, revised and enlarged edition: 131-161.
- Moller, Kurt, Sozialwissenschaftliche Implikationen des humanistisch-psychologischen bedurfnis-begriffs bei Abraham H. Maslow. *Kolner Zeitschrift fur Soziologie und Sozialpsychologie*, 35 (1983/S): 555-576.
- Ploeg, G.J., *Maatschappelijke positie en criminaliteit (proefschrift)*. Groningen, Wolters-Noordhoff 1991.
- Rovers, B., *De buurt een broeinest? Een onderzoek naar de invloed van woonomgeving op jeugdcriminaliteit*. Nijmegen, Ars Aequi Libri 1997.
- Sampson, Robert J. and John H. Laub, *Crime in the making: pathways and turning points through life*. Cambridge MA, London, Harvard University Press 1993.
- Tittle, Charles R. and Robert F. Meier, Specifying the SES/Delinquency Relationship. *Criminology*, 28 (1990/2): 271-299.
- Tittle, Charles R. and Robert F. Meier, Specifying the SES/Delinquency Relationship by Social characteristics of Contexts. *Criminology*, 28 (1991/4): 430-455.
- Tittle, Charles R., W.J. Villemez and D.A. Smith, The myth of social class and criminality: An empirical assessment of the empirical evidence. *American Sociological Review*, 43: 643-656.
- Wahba, Mahmoud A. and Lawrence G. Bridwell, Maslow Reconsidered: A Review of Research on the Need Hierarchy Theory. *Organizational Behavior and Human Performance*, 15: 212-240.
- Weerman, Frank, Combinaties van bindingsfactoren en delinquent gedrag. *Tijdschrift voor Criminologie*, 38 (1996/1): 44-63.